

חינוך לצניעות בדור החוצפה והמרדנות (או בעידן הפוסטמודרני)

הרב יוני סילוא

תוכן

ד. בין מעשים ללבבות	פתיחה
ה. צניעות – כנאמנות לעצמיות	רקע סוציולוגי וחינוכי
ו. היופי – סיכוי וסיכון	א. "אף אחד לא מבין אותנו" או – למה קשה "להתחבר" לצניעות
ז. אהבה וזוגיות במשבר הרומנטיקה	ב. על מרדנות ונון קונפורמיזם
ח. יצרים ותפקידם – היחס לכוחות הנפש	ג. השטחיות ומחירה בדור ה'דעת'
סיכום	

פתיחה

'צניעות', 'אהבה', 'בינו לבינה', 'איסור נגיעה', 'כבודת בת מלך פנימה' – מילים אלו וחברותיהן חושפות ומטילות כאב, יאוש, אימה, תסכול וכעס – אצל המתחנכים והמתחנכים כאחד.

מילים שהן חלק ממלחמה אין סופית ללא תכלה, ללא תכלית ומגמה, וללא נצחונות (כמעט). "במלחמה הזו כולנו מפסידים".

תחושתי יחד עם רבים מחברי העוסקים בנושא – בלב המציאות החינוכית היומיומית – היא, שהנושא "רגיש" ביותר: מחד, אין הסבר ותובנה המתיישבים על הדעת והלב, ומאידך המערכת הדתית כולה 'מגויסת' לתחום זה, ורואה בו את נקודת הכובד המרכזית שלה, הן ברמת החינוך בבתי הספר, כמו ההקפדה על הלבוש וההתנהגות הבין-מינית, והן ברמת השיפוט החברתי שעל פיו נקבע מי דתי יותר ומי פחות.

ככל דיון בנושא עם בני נוער (בגילאי ז'י"ב ואף בוגרים יותר), עולה התחושה הברורה והכואבת, שזהו המחסום הגדול ביותר בפני הזדהות אמונית ודתית מקיפה. זהו הנושא הכאוב מכל, המנגיד והמתסכל. לא פחות מכך, זהו התחום שבו רבים ורבות מבחירי בנינו ובנותינו כושלים ונופלים – תוך תחושת תסכול וכאב מחד, ו'הכרח קיומי' (בלתי נשלט כמעט) מאידך.

כשנוסיף לכך את תחושת הכפיה והלחץ ש'עוטפת' את החינוך בנושא, נבין כיצד הפך נושא כל-כך עמוק ואנושי למכשול, ולמחסום הרגשי הגדול ביותר בדורנו. וכפי שאומרים מחנכים בולטים בדורנו, בעקבות שיחות רבות עם בני נוער: שתי נקודות בעייתיות, ומכשלות חינוכיות יש בדורנו – צניעות (מיניות), ותפילה (הראויה אף היא לדיון ובירור אמוני מעמיק בפני עצמו).

והערה בשולי הפתיחה: אין בכוונתי לעסוק בנושא במלוא ההיקף הרוחני והתורני שלו, אלא: א. ברגשים החינוכיים, ובצרכים הנפשיים העולים מתוך ה'שטח'. וב. במציאת פתרונם בכוונים רוחניים עמוקים ומתחדשים – המרחיבים את יריעת ההבנה ומסייעים לנפש למצוא מרגוע ואף הזדהות פנימית עם התכנים הרוחניים.

רקע סוציולוגי וחינוכי

כנושאים רבים בחיינו, שיש לראות תחילה את הזרימה הפנימית שלהם על-מנת לזהות את התהליך לשלבי, הכולל את מצבנו הנוכחי – כך גם בתחום זה. התהפוכות החברתיות, והשינוי בגישה הפנים-דתית והכללית, יצרו מרחב התמודדות חדש, המצריך ומחייב תובנות וכלים, כמו גם התייחסות וגישה, מתחדשים. אם ננסה לנסח את שלבי התהליך ואת זרמי ההתייחסויות, נצטרך לחלקן לשלשה חלקים, המאפיינים מאוד תהליכים שעברה ועוברת החברה הדתית (והדתית לאומית בפרט), בתחומים נוספים.

בשלב הראשון – כשאלות רבות אחרות, גם שאלות אלו נדחו הצדה בתשובה הפשוטה "תעשו! כי כך כתוב!", תשובה שמאחוריה עומדת תפיסה עמוקה, שמרכזה בקשת האמת המהותית האובייקטיבית. התשובה 'כתוב' פירושה, לא 'אני קובע' – אין לי אינטרס חיצוני מניפולטיבי כזה או אחר, אלא זו האמת, וכך ראוי לנהוג. באופן פרדוכסלי, לכאורה, דווקא תשובות אלו יצרו בדור הקודם הזדהות מאוד סובייקטיבית ומאוד אמיצה עם המסגרת והמערכת הצניעותית – גם ללא הסברה רחבה, אך עם הרבה גאוות יחידה פנימית. שלב זה מאפיין את דרך התבגרותו של חלק ניכר מדור המחנכים דהיום.

בשלב השני – כשמגלים מחנכים ומורי דרך תורניים, שתשובה כזו אינה מספקת ואינה מתיישבת על הלב הצעיר, מתחיל להתפתח ערוץ תשובות חדש, המנסה לייצר, בדרכי השכל, הסבר הגיוני שיבאר את הצורך במערכת של גבולות בהתנהגות ובלבוש. ערוץ זה התמקד בהסברה חיצונית לאדם – המנסה לחשוף את ההגיון שמאחורי האיסורים, הגיון, שברובו קשור לצורך לתחום את היצרים והרצונות האנושיים העכשוויים למען מטרה עתידית גדולה יותר.

הדור השלישי לתהליך, אינו מסתפק בתשובות מהסוג הנזכר. שאלתו "אז מה אם זה כתוב?", באה למחות על הנתק בין הנפש, הרצון והתחושות הפנימיות לבין ההסבר החיצוני. מבקש הוא תשובות מתוכו – מתוך חייו ולמענם. 'היכן זה כתוב ב?' – זו השאלה החדשה, וכזו התשובה המבוקשת.

במאמרנו, נתמקד בתיאור מצוקות דור זה, ועבורו ננסה לנסח תשובות והבנות. יתכן מאוד שתלק גדול מן המשברים, פוקד אותנו על רקע הנתק בין שאלת הנוער לתשובת מחנכיו מן הדור הראשון או השני. (טענה זו ננסה בע"ה להרחיב בגוף המאמר).

א. "אף אחד לא מבין אותנו" או – למה קשה "להתחבר" לצניעות כדברנו על "צניעות" כמונח רחב וכולל, עוסקים אנו בשני תחומים מרכזיים. **האחד** – הנו העיסוק בלבוש ובצורך להצניע חלקים מסוימים בגוף האדם בכלל, והאשה בפרט.

השני – מתמודד עם סוגיית האהבה ומערכות היחסים בין גברים ונשים מחוץ לתחום הנישואין. השאלות הטורדות, מקבילות בשני התחומים ועל-כן נציגן במקביל, תוך כדי הפרדת כל תחום לצרכו, בנקודות הספציפיות. כך גם נעשה בשלב התשובה. **הבעיות המרכזיות הן ארבע:**

א. **העיסוק בנושא הוא כמו 'לטהון מים', וחסר עומק** קיימת תחושה חזקה אצל רבים כי הנושא נדון רבות במסגרות שונות, עד זרא, אך תשובות אין. הרמה הרדודה יחסית של התשובות המקובלות, יוצרת אשליית 'רוויה' – שמענו, מיצינו את הנושא עד תום, זהו, מספיק. לכן ברור גם שאין באפשרותנו להזדהות עם נושא כה טעון ורגיש – כששום הסבר לא מספק את הנפש ואת הדעת.

ב. **נתק בין הנפש להלכה**

קיימת בקרב בני הנוער תחושה בסיסית, שאין בהלכות הצניעות משום התחשבות בעולם הנפש שלהם, בצרכיהם הרגשיים ובתפיסתם את עצמם כאדם עצמאי, אוהב ונאמן לעצמיותו. לעתים, נוצרת אף התנגשות חזיתית בין התפיסה הדתית המקובלת לבין כוחות ונטיות הנפש האנושית, כלהלן:

בנושאי הלבוש:

1. התעלמות מהצורך הנפשי להתבלט מבחינה חברתית, ולבטא ייחודיות בתוך קבוצה אחידה, מבחינות רבות.

2. אי הבנה של התייחסות האשה לבגדיה והצורך שלה להתאימם למצב רוחה, רגשותיה וכדו' ("אין לי מה ללבוש").

3. תחושה הקיימת אצל הבנות שחווית הנשיות שלהן (וודאי המיניות), על עוצמותיה והקרנתה – היא חוויה שראוי להעלימה ואולי אף פסולה היא.

4. התבוננות על האדם בצורה חיצונית ושפיטתו על-פי לבושו, ולא על-פי 'עולמו הפנימי' ואישיותו. (רושם הנוצר על-ידי הדגש הרב על הלבוש במקום על האופי והנפש).

אף לנושא הקשרים הבין אישיים מתלוות תחושות קשות, מנקודות מקבילות לנושא הלבוש:

1. התעלמות, לכאורה, של ההלכה מהצורך לבטא אהבה בפועל, כמעשים שיתנו לה אחיזה במציאות. ההלכה מתעלמת, ואולי אף מתנגשת חזיתית עם רצון עוצמתי זה, בקובעה איסורים היוצרים הרחקה במקום ובזמן, בין גיל ההתבגרות המינית של הנערה לבין גיל מימוש אהבתם ומשיכתם הפנימית.

2. שלילת התורה את המיניות האנושית. תוך כדי המאבק החינוכי העז על טהרת חיי הנפש של הנער, עושה המערכת הדתית לעתים דמוניזציה של המיניות – ביצירת מעין הילת טומאה המרחפת מעל כוחות נפש אלו, ובהרחקתם באופן כולל וללא הבחנות. התייחסות זו, נוגדת היא את תחושותיו הבריאות של האדם שיצרים אלו מחויבים הם ביסודם, ותפקיד מרכזי להם בכניין עולמו הרוחני הנפשי והמשפחתי של האדם.

3. ההתבוננות הדתית, ושפיטת הקשר הבין אישי והזוגיות, כמבט חיצוני טכני לכאורה, ולא פנימי נפשי, וזאת, במבחן הנישואין המבוסס על הקשר המתמשך. מעשי החופה והקידושין נתפסים לעיתים בעיני רבים כפורמליים בלבד, ללא ביטוי של עומק הקשר הנפשי והרוחני המתפתח והולך. התמקדות ההלכה בצד המעשי של החיים, נראית כמנותקת ומנוכרת בתחומים רבים, מעולם הרוח החי והתוסס ואדרבה, כמייבשת וחונקת אותו. בתחום זה שאנו עוסקים בו, מתחדדת נקודת מבט זו שבעתיים – (בעקבות מיעוט ההעמקה בו), ומשתלבת היא במערך הכולל של ההתרחקות הנפשית של האדם החי מתורת החיים, שאיבדה בעיניו את חיותה².

ג. הכרח וכפייה

הכפייתיות שבנושא, הן בהלכה והן ביישומה בכתי הספר הדתיים בפרט ובחברה הדתית בכלל, יוצרת תחושת חנק, הנוספת על התחושות וההתנגדויות הפנימיות

הנזכרות. הדגש הרב הניתן במסגרות הדתיות, תוך שימוש באמצעי לחץ, כפייה וענישה, על-מנת ליצור אווירה צניעותית לכאורה – מחדד את הנתק מרצונם החופשי של הנערים והנערות לחיות כבני אדם חפשיים, בוחרים ועצמאיים על-פי עולמם הם ותחושותיהם. שיטה זו מחריפה את התחושה של הנער ש"לא מבינים אותנו", ובייחוד אצל הבנות הטוענות לעתים שחוסר ההבנה גדל, בשל היות פוסקי ההלכה וקובעי הגדרים החברתיים הבית-ספריים – גברים ברובם.

ד. התשדורת המינית בתרבות וברחוב

חיים אנו בדור שחל בו שינוי קיצוני ומשמעותי בהיחשפות הציבורית לנושאים שהצנעה יפה להם, ובהתערטלות חייו האינטימיים והפנימיים של האדם, לעיני כל.

חשיפה זו יוצרת תשדורת ציבורית ותרבותית, אינטנסיבית ועוצמתית של מתירנות ולגיטימציה לגירוי יצרים שטחי וזול. השפה התרבותית והאומנותית עוסקת רבות בהעלאת תחושות נסתרות, ובהדגשתן בעיני הנער, בגיל שבו הוא עצמו מתחבט בהתמודדותו עם תסיסתו הפנימית. ואם לא די בכך, אל מול כל רצון להצניע ולהעמיק מבט והתייחסות אל התחום היצרי והמשפחתי, קמה זעקת-נגד הדרושת חופש מיני מוחלט בביטוי שפתיים ובמעשה, וזעקת נגד כפייה וכיפוף היצרים.

כל ארבע הנקודות הנזכרות, בהצטרפותן, מביאות למבוכה גדולה אל מול עולם האמונה והתורה, ולתחושת שבר פנימית וחיצונית באדם הפרטי ובחברה הדתית לרבדיה ולגוניה.

הכיוונים לפתרון משתרטטים, אם כן, כמעט מאליהם מתוך זעקת השאלה.

המודעות לבעיה ולמצוקה, והיכולת להזדהות עמה (גם אם לא עם תוצאותיה ומסקנותיה), הן השלב הראשון בתהליך חינוכי אמיתי. היכולת להגדיר לעצמנו ולנוער את הבעיה לפרטיה ולדקויות הרגשותיה, תסייע בתהליך הלמידה וההזדהות המחודשת, וזאת, בעזרת הסרת המכשולים שבנפש מפני עולם הצניעות.

בשלב השני, נצטרך לברר ולהגדיר לעצמנו את הבעייתיות והחלקיות שבתשובות המקובלות והקיימות, ולהציע תמורתם תוכנה מחודשת ועמוקה.

תוכנה זו של העמקת המושגים הלימודיים ומציאת מקום חיבורם אל הנפש פנימה, היא זו שתהיה גולת הכותרת של הלימוד המתחדש, והיא זו שתסייע בפתיחות הנפשית אל מול ואל תוך עולם ההלכה – להזדהות ולהתחברות ממעמקי הנפש אל עומק של תורת אמת, חיה ומשמחת.

1. עיין בהמשך הרחבת הרעיון על-פי אורות הקודש ג עמ' קצח-ש.

2. על מקור הטעות הגישתית ההלכה וסיבותיה – ננסה להחרינו ולו הלכות – בתרבות נדר

ב. על מרדנות ונון-קונפורמיזם ("אי מוסכמתיות")

"החוצפה דעקבתא דמשיחא"³, כותב הרב קוק⁴ באה מפני שהעולם מוכשר היום לראות ולהבין את מערכת ההקשרים והחיבורים שבין הפרטיים ולבין הכלל הגדול⁵, המביא אליהם והמחיה אותם.

פרט המנותק מהכלל הגדול – מעקרון החיים המרכזי של האדם – אינו מניח את דעת האדם ואינו מתקבל על לבו. העולם הוכשר לכך, כאמור, אך אורה של תורה פנימית, המאיר מרום האידיאל עד לפרטי הפרטים, לא נתבאר ולא נחשף בשל התרשלות העוסקים בו⁶. כך נוצר הפער הרוחני הגדול, והשבר המעשי הבלתי נסבל בין התורה לבין נפשו של בן דור עקבתא דמשיחא.

לשונה של המשנה בביטוי המילה 'חוצפה', יש בה תעוזה רבה, שכן 'חוצפה' היא בדרך-כלל התרסה בוטה, כואבת ומזלזלת המנתצת סמכות ואוטוריטות, אך אמת יש בה. קלקולה של החוצפה הוא בסגנון ואולי במסקנות, אך לא בעצם העלאת הטענה או הקושיה. וכהמשך לנועזות זו, בא הביטוי "עקבתא דמשיחא" – עקבות משיח הם המתגלים לעינינו בחוצפה. צעדיו של משיח, העושה דרכו בפיתוח וקידום המציאות לעילויה לטוב, הם המותירים עקבות אלו בצורת חוצפה, מרדנות ושבירת סמכויות ומסגרות. צודק הוא אפוא הדור בתביעתו להתחדשותה של תורה, להרחבתה מעבר לד' אמות של הלכה⁷ – לתורה כוללת שכל פרטיה ההלכתיים המידותיים והמחשבתיים, נובעים הם מעקרונות גדולים, העומדים ביסוד העולם והחיים ובתשתית נשמתו של האדם. על כן, אין אנו מעוניינים 'להחליף את הדרור'. הוא טוב ואמיתי, ומבטא הוא בזעקתו בירור מעמיק ופנימי, שעיקרו ותכליתו הבנה עמוקה המחדשת גודלם של מושגים, ורצון להזדהות פנימית עם אורה של תורה. על מנת שתהליך זה יתפתח ויתקדם לטוב, דורש הוא מאתנו להבינו, ולהקרין אמון רב כלפי המהלך וכלפי הנושאים אותו בקרבם ובמעשיהם, גם אם שלא במודע. דורנו דורש 'דעת' במובנה העמוק. אין הוא מסתפק בהבנות והוכחות חיצוניות. מבקש הוא להתחבר בלב, "ברעותא דליבא" – ברצון הלב, (כלשונו של הזוהר⁸) – לרבש"ע ולכל הקדוש והיקר לעמנו, מדורות. "יודעי צדק, עם תורתו בלבם" – מכנה ישעיהו בנבואתו את עם ישראל. איננו מוכיחי צדקתו או קיומו של

3. סוטה פ"ט מט"ו.

4. אורות התשובה ד י. ועיין הרצ"ה "אור לנתיבותי" ע"מ ק"י "הבלטת הישות ותשובתה".

5. 'כלל' במשמעות עיקרון יסוד, שהנו הבסיס הרעיוני והמכנה המשותף של הפרטים הנכללים בו או נגזרים ממנו.

6. על-פי אורות התשובה – שם שם.

7. ברכות ח ע"א.

8. זוהר האזינו רפט ועיין מידות הראיה "יראה" ב.

בורא עולם, ואף לא אלוקיותה של תורתו – אלא 'יודעים' אותם בלבנו – ברצון הלב ובהבנתו, ומתחברים מתוך כך עמם לאהבה, כאדם אשר 'ידע' את חוה אשתו⁹. ידיעה, ממרום החיבור הנשמתי דרך הבירור השכלי-רציונאלי שאכן הגיוניים הדברים, ועד להתפרטות המעשים המבטאים קשר לפי זה.

היכולת שלנו לסייע לנוער להבין את עומק מצוקתם ותכליתה, וליצור תחושה ש"יש מי שמבין אותנו", טמונה בשלב מוקדם ומטרים בחינוך, וקודם להדרכות המעשיות. זאת נעשה על-ידי זיהוי מקור הקושי והמבוכה במלואו. מתוך כך נוכל לסמן יחד עמו, מדוע ברמת ההבנה הנמוכה והשטחית צודק הוא בצעקתו ובמרירתו, ולהיכן שואף ומסוגל הוא לקדם את תוכנתו.

מאידך, המשך ההתעלמות מהמועקות והצרכים הנפשיים שהזכרנו, ירחיק עוד יותר את הנוער ממושגי הצניעות ומהלכותיה.

ג. השטחיות ומחירה בדור ה'דעת'

כאשר למול דור עקבתא דמשיחא, ממשיכים בשמרנות לספק הסברים חיצוניים ושטחיים שאינם מחיים את הנפש, ובמקביל לכפות בכוח את המעשים שנותרו ריקים מתוכן – המחיר עלול להיות נורא. ההסברים והכלים החינוכיים המקובלים מן הדור הראשון והשני, לא יכירם מקומם בדורנו, וננסה לבאר מדוע. במבט השטחי המקובל, צניעות נתפסת בדרך-כלל כמשהו הקשור בלבוש, ועיקרה 'כיסוי והסתרה'. כיסוי זה נובע מפחד מסוים מפני "נשיות" האשה ומפני המיניות הקורנת מגופה. זאת, משום החשש לגירוי שיוצרים חלקי גוף אלו אצל הגברים. הלכות צניעות נועדו אפוא בעיקרן – להגן על הגברים מעוצמות שלא יוכלו לעמוד בהם, ויולידו בהם הרהורים או התנהגויות אסורות.

מבחינה הלכתית, על האשה לכסות עצמה בגדר של "לפני עיוור לא תתן מכשול"¹⁰ – דהיינו מניעת איסור שיבוא על ידה לאחרים. מחנך טוב, לפי תפיסה זו, הוא המצליח לזעזע את נפש הנערים או הנערות בתיאורים נוראים של הגירוי ושל הזוהמה הנפשית הנמצאים בלב האדם, המסכנים כל כך את שליטתו ביצריו ואת ישירות מחשבתו.

רמה נוספת, העמוקה מעט יותר ומצויה גם היא בחינוכנו (אם כי פחות בהרבה), היא ההבנה, שיחסם של הגברים אל הנשים נגזר מהתנהגותן שלהן ומההקרנה מלבושן. ככל שתקפיד האשה פחות בצניעות בגדיה, ומיניותה תופגן כלפי חוץ, זהו היחס וזו התגובה שתקבל מן הגברים. קצרה היא הדרך מכאן ועד להפיכת האשה,

10. בראשית ד א. ועיין בראשית יח יט "כי ידעתיו למען אשר..." דברים לג "ואת בניו לא ידע" ובתפילת

ר"ה "אשרי העם יודעי תרועה..."

בקולנוע ובפרסומות בפרט, וברחוב המערבי בכללו, לאובייקט פיזי וגופני. מהפכה שמשמעותה, ראיית הגוף כעיקר האשה ונקודת המוקד במפגש עמה.

עניינן של הלכות צניעות הוא אפוא מערכת סייגים וגדרים, שמטרתם לצמצם את הגירוי החברתי ואת כמות ואיכות ה"נשיות" ברשות הרבים, בדרך של כיסוי והסתרת גוף האשה. בכך העמדנו את האשה בעמדה של ה'גורם האחראי' (אם לא ה'אשם') המרכזי בנושא, והשלכת כל המצב החברתי הקשה, על גבה ולבושה. לאור זה, פסוק מאיר עיניים ומשובב לב כ"כל כבודה בת מלך פנימה", הפך להיות סיסמת הצניעות המכסה וחונקת, כשעיקרו (ברגש רמב"ם ש"ל¹⁵), פנימה, אל תוך הבית, וככל שיותר פנימה כך טוב יותר. בכך, הבהירו לאשה שאם חפצת כבוד היא, ולא זילות אישית, עליה להצניע עצמה בירכתי ביתה, ולמנוע מעצמה לבטא עצמה בעמידה במרכזן של מערכות חיצוניות-חברתיות, דתיות או כלכליות. בכך דימו לעצמם כי מיצו את הרעיון כולו, העולה לכאורה מן הפסוק.

כתפיסה זו ובדרך הסברה שכזו, שבמובהק אינן הלכתיות אלא אינטרפרטציה אישית לטעמה של מצווה, יש את כל המוטיבים השלילים שהזכרנו. היא אינה אישית ואינה אנושית, שכן מעמידה היא תחת צל שחור וככד כמה מנטיותיה הטבעיות של האשה וכמה מצרכיה הנפשיים והרגשיים. גם אינה מוסרית ביותר, שכן מעבירה היא את צורך ההתמודדות הצניעותית באופן מוחלט, מן הגבר אל האשה, תוך הכבדת יתר עליה בשל משהו ומישהו חיצוניים לה. יש בתפיסה זו מועקה כפולה-שכן מחד הפכה האשה להיות הגורם המרכזי באשמה, אך גורם מנותק מן החיים וזרימתם מאידך, שכן כל טבעה, פנימה לארבעת כתלי ביתה. ולולי דמיסתפינא – אולי על תורה כזו נאמר במדרש¹⁶ "כל מי שאומר דברי תורה ברבים ואינם ערבים לשומעיהם כדבש זה... נח לו שלא אמרם".

אף בסוגיית האהבה והזוגיות סובלים ההסברים המקובלים ממחלה דומה.

מקובל להסביר כי כל דיני ההרחקה בין גברים ונשים, כייחוד, כאיסור נגיעה של חיבה ועוד, נובעים הם מאיסור מרכזי גדול המוסכם כביכול על כולנו, וכל ההלכות המקיפות הנן סייגים, וסייגים לסייגים, האמורים להרחיק את האדם מאוד מאוד¹⁴ מן העברה. הסבר זה בעייתי, הן בנקודת המוצא והן בשלשלת הגדרים והסייגים הנובעת ממנו. שכן, גם אם כרגע מזדהים ומסכימים באופן טבעי ואינטואיטיבי עם איסור מסוים, אין זה מבטיח שכך יהיה גם להבא, ומה נאמר אז? ! יתר על כן, יצרנו

כאן באופן בעייתי מערכת גדרים שאינה חלק מן הבעייתיות המובנת לנו, אלא נערכת על גביו, ולכן, נתפסת עוד יותר כמיותרת וכחונקת כל שמץ של קשר ואהבה.

תוצאות תפיסה זו הן בתחושה כי:

1. כך אי-אפשר לבנות ולפתח קשר בין אישי, ואנו חונקים אותו עוד באיכו.

2. יש כאן התעלמות מצרכיה של נפש האדם.

3. 'אני אעשה ולא אחטא'. שכן כל המערכת היא גדרים בלבד, ועל-כן חש האדם כי בידו להחליט שיכול הוא לעבור על הסייג – שאין בו כל רע מצד עצמו, ולא להגיע לחטא עצמו.

למול הסברים אלו, צריך להיבנות בירור עמוק ומדויק, שיאיר את תורת הצניעות כדבר פנימי לאדם וטבעי לו, ואף "אלמלא לא ניתנה תורה היינו למדין צניעות מחתול... ועריות מיונה"¹⁵. יתר על כן, תיחשף בנפשה של האשה התחושה "שזו דרכה בכך"¹⁶, וממילא צניעות רלוונטית ומשמעותית לעולמה שלה ולא רק בהקשר החברתי חיצוני, אלא אף בינה לבין עצמה – כקמחית¹⁷. שכן, מה בין מונחים כגירוי ופיתוי, לקורות ביתה של קמחית ולשערה. כמו-כן, יגלה בירור זה כי אף הסייגים וההלכות אין עניינם טכני, כגדר בלבד, אלא נושאים בעצמם רע מהותי¹⁸ והנם חלק מאבדן הדרך כאהבה ובווגיות.

וברקע לכל הלימוד המתחדש – האמון הגדול שהזכרנו, המבין לקריאת החיים העולה משאלות הנוער ומוצא לה מקום בתוך ההלכה ובעולם הרוחני העומד בשרשה. (אמון כלפי ה'קריאה הגדולה' ולא לחולשות הנפש העצלה או לאבדן השליטה היצרית, הנתלית לעתים במילים גדולות אך ריקות מאמת).

ד. בין מעשים ללבבות

אל מול טענות המתחנכים – "קשה לי", "זה לא מתאים לי", "לא מתחבר אלי" – נשמעת פעמים רבות התשובה הכה מתסכלת "תעשו וזה יבוא – כי אחרי המעשים נמשכים הלבבות". כן, אם רק תעשו ותקיימו יגיע הכל – ההזדהות וההפנמה והרצון הטוב, ובכלל, הכל ייעשה קל יותר ונעים יותר. וראו זה פלא, לא רק שאין זה ממש 'עובד', אדרבה, הניכור והאנטגוניזם הנוצרים בלבבות הנוער בעקבות שיטה זו, מרחיקים אותם עוד יותר מהרצון הטבעי והמוכנות העקרונית להתחבר אל עולם האמונה בכללו, ולפרטי הלכותיו ומצוותיו, שבהם אמורה נפשם לרוות את צמאונה. הפיכת המעשה המצוותי למעשה טכני עקר מתוכן פנימי מובן ומובנה, גורמת

15. עירובין ק ע"ב.

16. שבת נג ע"ב.

17. יומא מז ע"א.

18. מנחם צביק נ"ח, "מיונות המורה".

12. על-פי רמב"ם אישות פ"ג ה"א ועיין פרק ה במאמרנו בנסיון ליישב אחרת את דבריו של הרמב"ם.

13. שיר השירים רבה פרשה ד יא.

לרתיעת נפש עדינה וישרה מהשיטה בכללה, ויוצרת לעיתים, אף שלא במודע, רתיעה בנפש מהמעשה. הציטוט הנזכר ש"אחרי הפעולות נמשכים הלבבות", ומקורו בספר החינוך¹⁹, היהו דוגמא קלאסית להוצאת מקור מהקשרו והיפוך משמעותו מכוונתו המקורית.

עיון בדבריו של בעל החינוך, מבהיר כי נקודת המוקד בתהליך השינוי הנפשי הוא ברצון – "אם יערה רוחו" ומתוך כך "ישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות". רק בעקבות שינוי פנימי בגישה, ברצון הלב ושאיפת הרוח החיובית, יבוא גם שינוי בעשיית המעשים, ובהקרנתם החיובית בחזרה על הלב. הלבבות נמשכים אחרי הפעולות – כשיש לאדם 'לב' רוצה, מכין ומזדהה. אז מוכרח לבוא המעשה²⁰ על-מנת לבטאו ולהלצו מן המופשט אל החיים המעשיים, ובכך להעמיק את קישורו ואהבתו. כשאין לב, הפעולות לא תמשכנה אותו ואף עלולות להרחיק ולהביאו לניכור. על כן, אצל האדם הבוגר, צריך שתקדים את המעשה כוונה טובה, ש"היא ראשית כל המעשים"²¹, ומתוך כך גם "סופם"²². היא המביאה לרצון להוציאה לפועל במעשים מדויקים ומדודים – ככמשל הרופא ומינון התרופות²³, ובעקבות המעשה, להעמקת קשר הלב וליתר חיבור ודבקות. התהליך החינוכי, מחויב יהיה להתמקד ביצירת ההזדהות הפנימית, מתוך ההכרה שזה טוב ואמיתי לאדם בעולמו הפנימי והרוחני. וכלשונו של הרב: "...אבל ההסרה אינה העדר העשיה לבד, כ"א שיהיה בדרכיו מרוחק מהרע, וזה יתכן כשיביין לפי שכלו כוונת התורה לשומרנו מהרע ולראות באמת אנה רצונו יתברך נוטה לפנות לטוב, אז יסור מהרע בחפץ נפשו וזכרתו האמיתית"²⁴. העדר העשיה בלבד, עלול לדחות את הלב כמעשה מאולץ שאינו לפי, כנשיקת-נשיכת עשיו ליעקב²⁵.

תפקידנו כמתחנכים וכמתחנכים הוא לעסוק בבניית הרצון²⁶, ולא רק ביכולת המעשית. אילו השקענו ולו מחצית מהאנרגיה שאנו משקיעים ב"שיעשו ויתנהגו", לחילופין ב"שירצו ויחפצו" – התוצאות היו נראות אחרת. "הידיעה הברורה

19. ספר החינוך הוצאת אשכול מצווה ט"ו (ובהוצאת מוסד הרב קוק מצווה כ').

20. עיין אורות עמ' ס – ס"א ו"בשמונה קבצים" לראי"ה – ח"א עמ' י ו"בסקאות ללב – ערך המעשים והיזקם בשיבושם.

21. ספר החינוך מצווה תטז.

22. כוזרי מאמר ראשון עט.

23. מוסר אביך עמ' יח.

24. שם.

25. בראשית לג ד ורש"י שם בפירושו הראשון. ומקורו במדרש בב"ר שם, בספרי בהעלותך וזוהר שם.

26. אורות הקודש ג עמ' פז הידיעה, הרצון והיכולת.

מחוללת את הרצון כשהיא עומדת על הבסיס הטוב... גבורת הרצון מחוללת את היכולת"²⁷.

ה. צניעות כנאמנות לעצמיות

בניית הרצון החיובי מתחילה בדרך כלל מנקודת מפגש בין הלימוד לבין עולמו הנפשי והחוויתי של הלומד. בתרגיל הדמיה שנעשה עם בני נוער סביב סיפור שמנגד פנים וחוץ, הצביעו כולם על הפנים כמרכז ההתייחסות האנושית. הנער גיל, כך העלה הסיפור, הנו תלמיד טוב בבית-ספרו, חבר מסור לרעיו, אדם ישר דרך ונפש, ומדריך משקיע ומצליח בחניכיו בתנועת הנוער. יום אחד 'נתפס' גיל על-ידי מחנכו, כשהוא מפר את חוקי המוסד החינוכי בעונדו עגיל לאוזנו. הנהלת ביה"ס מחליטה בדיון מחנכים להשעותו מהלימודים בשל ההפרה הבוטה של המסגרת. כשמתבקשים החניכים להגיב לסיפור, טוענים הם שיש כאן חוסר התחשבות בעולמו הפנימי, בחיובי שבגיל, והתמקדות במעשה היצוני, שגם אם הוא שלילי, אין הוא מסוגל להכריע לכף חובה את עולמו הפנימי של הנער. בתהליך פשוט למדי חשפנו כאן נקודת התייחסות של האדם לעצמו, כאל עולם פנימי מרכזי הקודם למעשים החיצוניים.

מנקודה זו ניתן ורצוי להתפתח ולהעמיק לתוך עולם הצניעות – בהגדרתו האמיתית והפנימית.

אחת מהתופעות הכואבות בתרבותנו, שמצביעה עליהן התנועה הפוסט מודרנית, היא הפיכת האדם ל'פוסטר' – מעין תמונת שיקוף של המקובל והנחשב בחברה. האדם המודרני, כך טוענים, איבד את זהותו וייחודו בתוך הזרם הסוחף של מידע ותצוגת 'חיים נכונים' כביכול, שבה הוא נשטף שוב ושוב. הוא מנסה להציג את ה'אידיאל החברתי' תוך התעלמות מעולמו שלו ואישיותו המיוחדת לו. הפיכת ההתנהגות החברתית, הככיכול אינדיבידואלית, למצב שאפיונו באמת הוא כי "כולם שונים כמו כולם" – תרגמה את מערכת ההתנהגות האנושית ל'פיוזה' חיצונית. כך איבד האדם את ייחודו ואת הגוון המיוחד לו. עמם, איבד את כל חווית עולמו הפנימי, ואת יכולתו לבטא במעשיו ובחיייו את עמקי נפשו ורוחו.

בהמשך תהליך אובדן הזהות האישית, מתחולל לעיתים אובדן הרצונות הפנימיים כולם, הן מתוך תסכול מתמשך של חוסר יכולת מימוש והן מתוך שכחה והדחקה של אותם רצונות. יחד אתם אובד אף האמון של האדם בעצמו, ביכולותיו העצומות וב'זכאותו' לחיות על-פי עולמו, ולהצליח.

הרצון האנושי הכל כך אמיתי ומחיה, לחזור לעצמנו, חייב לברר לעצמו את שלבי התהליך ואת סיבותיו.

לאובדן העצמיות ולשכחת העושר הפנימי והאין סופי³¹ שבנשמת האדם ובשאיפות רוחו.

הדרך לבניין נאמנות זו וחשיפתה באדם, עוברת פעמים רבות דרך כלים חיצוניים – ככיסוי והסתרה, אך לא אלו הם גופה של צניעות ואין אלו הכלים היחידים לכך.

את ההבחנה בין נשמת הצניעות לכלי הופעתה, ניתן לראות בחדות ובכירור בדמויותיהן של יעל, רחל ואסתר.

יעל ש"בין רגליה כרע נפל" סיסרא בטומאתו³², זכתה מחז"ל לדרגת האמהות "מנשים באוהל תבורך – מאן נינהו נשים באוהל? שרה רבקה רחל ולאה". ואף על פי שמעשיה אינם מבטאים את הכיסוי הנדרש בצניעות, לכאורה, הנה נשמת הצניעות שהאירה באמהות האומה כולן, מאירה גם בעמקי מעשיה – בנאמנותה לישראל ולנצחונם על הטומאה הכנענית. אף רחל ואסתר, שלהן העניקו חז"ל את 'צל"ש הצניעות'³³, נהגו בדרך דומה. רחל, כמסרה את הסימנים לאחותה נקראת צנועה, אף על פי שמעשה זה בחיצוניותו, הנו 'הפך הצניעות' – 'בהופכה' את משכבי יעקב ובסיוע לתרמית לבן אביה, כליל הכלולות המזויף. מעשה רחל מהווה שיא במסירות נפש ובאהבה וחסד, אך צניעות, לכאורה, אין כאן. ואסתר בשיא מסירות נפשה לאומה "לובשת מלכות" והולכת למשוך עינו ולבו של אותו רשע. בכך הופכת אסתר שהיא איש³⁴ ממדרגת 'אנוסה' ל'מפתה'³⁵ ו"כאשר אברתי אברתי" – בעולם הזה ובעולם הבא.

והנה לנו שתי נשים מאמהות האומה שטבעו כמעשיהן, בנו בצאצאיהן, לדורות, תכונות נפש מופלאות אלו והן צנועות כל כולן, אך במבט המקובל הזה, השטחי, הרואה את הצניעות המעשית כביטוי היחיד שלה – נראים מעשיהן כאסורים ללמידה ולחיקוי ובניגוד מוחלט לכל החינוך בהדגשיו העכשוויים. ולעומתם, רוח הקודש הלובשת את אסתר רחל ויעל, צועקת ואומרת שאין נאמנות עמוקה יותר ללבו ונשמתו של אדם, וזוהי הצניעות האמיתית.

בקומה אחת ממעל, נמצאת הצניעות של "והצנע לכת עם ה' אלוקיך"³⁶. צנעה עם רבש"ע ודאי שאינה מתקשרת למושגי האדם והצניעות הרגילים, כי אם מרוממת

31. על-פי ברכות י.

32. עיין שופטים ד"ה וילקוט שמעוני שופטים כה.

33. מגילה יג ע"ב ורש"י שם ד"ה "יצא ממנה שאול – שהיה צנוע" ובפשוט אף אסתר כך כהמשך השלשלת הצניעותית במשפחת בנימין.

34. מגילה יג ע"ב.

35. שם טו ע"ב. ועיין בהרחבה בדיונו ההלכתי של הרב קוק ב"משפט כהן" סימן קמג בהלכות מסירות נפש ורוח היחיד למען הכלל ובספרו של הרב יהושע בכרך "כתבוני לדורות" עמודים 87-98 בעניין אסתר והקבלתה ליעל.

36. מיכה ו ח.

נקודת המוצא של התהליך, נעוצה בהתרחשותם של שני תהליכים אפשריים ההפוכים זה מזה אך דומים בשורשם – התמקדות בחיצוניות האדם כתחליף לפנימיותו. תהליך אשר מתחיל מהדגשת החיצוניות האנושית על-ידי האדם והתמקדות החברה בה.

התהליך ההפוך, תחילתו בתחושת ריקנות פנימית נוראה המנסה לכסות ולטיח את חבליה וריקנותה, בהדגשת המראה החיצוני והבלטתו. תפיסת האדם את עצמו מושפעת היא מאוד ממיקוד מבטו שלו – אם במוחשי הנתפס לעין או בסמוי מן העין. וכדבריו של ר' יהושע בן חנניה לבת הקיסר²⁸ "אי הוה סנו הוה גמירין טפיי" – אם היו מכוערים היו חכמים יותר. אמת, אומר ר' יהושע לבת הקיסר, כלי זהב יפים מכלי חרס, אך יינו של אדם – עולמו הפנימי העשיר המגוון והעמוק החי על-פי הרצון האלוקי והטומן בלבו את יעריו ואת חפצו להופיעם בחיים – אינו 'משתמר' אלא בכלי חרס פשוט שאינו קורץ בברקו החיצוני ומושך עין ליופיו.

כבעין תהליך מעגלי משתלבת כעת אוזרתו של הרב קוק²⁹, כי בעקבות גאווה והינעלות האדם בתחושת שלמות חיצונית – "הנפש החופשת היטב את התוכן הפנימי שלה, מרגשת מיד בריקנותה ואפסותה... ולמלא את הריקנות הנוראה מוכרחה היא למצוא את עולמה לא בקרבה פנימה כי אם בחוץ, במציאת חן אצל הסביבה". בהמשך, מרחיב הרב קוק שמזה נובע הצורך הנפשי להתגנדר כדי למצוא חן, עד שהופך האדם למשועבד למצב הנפשי של הסוככים אותו. סופו של תהליך הוא, שהאדם 'מתמכר' לצורך למצוא חן "עד שמלבשת את (כל) התנועות הנפשיות בטבעיות בזה הזרם, וזה הולך עד הקצה האחרון של אבידת העצמיות לגמרי ושל שפלות הנפש הנוראה"³⁰.

אל מול התהליכים הנוראיים והכל כך לא טבעיים לאדם הישר ולנפשו העצמית והייחודית, מציבה הצניעות את עוצמותיה הפנימיות.

צניעות, פירושה כחז"ל נאמנות לעצמיות. נאמנותו של האדם לעולמו הפנימי ולייעודו החתום בקרכו והחרות על לוח לבו, היא האלטרנטיבה שמציבים חז"ל

28. נדרים נ ע"ב כמובן שאין בהגדרה זו שלילת היופי האנושי, אך יש כאן תהליך המחייב תשומת לב. ועיינו בהרחבה בפרק ו'.

29. עין איה שבת סב ד"ה "יען כי גבהו בנות ציון", וכן במאמרו של הרב קלנר, בספר זה.

30. שם. וראה בהרחבה לאובדן העצמיות אורות התשובה י טו. אורות הקודש ג סדר חמישי "העצמיות והמלחמה הפנימית" עמוד ו קטו – קמד, 'חדריו' עמוד יט-כט. ומהזווית הפסיכולוגית האריך בתאור התופעה הפסיכולוג אריך פרום בספריו "מנוס מחופש" – הוצאת 'דביר'. וביחוד עמודים 201-192, ונראה שהפסיכולוגיה הצניעה מתנה במרכזה נכד

את האדם להבנה שעולמו הפנימי אינו אנושי גרידא, כלומר, אוסף חוויות ורצונות אדם, אלא עולם שמקורו בשמים, באינסוף האלוקי המתגלה בנשמתו וטובע בי רצונות אינסוף, שהם ייעודי בעולם. הנאמנות לרצון אלוקים המתגלה דרכי – בשליחותי ובתכליתי – היא, והיא בלבד, נאמנות אמיתית לעצמותי ולאישיותי.

רעיון זה חושף דוד המלך בדבריו על-פי המדרש³⁷ למיכל בת שאול. שאול, כצנוע אמיתי, לא נראה בו "לא עקב ולא גודל מימיו", אך בסיס הצניעות נשאר בגובה האנושי בלבד – "ומבקשים כבוד עצמם" – כטענתו של דוד. לעומת זאת, צניעותו של דוד, מרכזת "בקשת כבוד שמים" המתגלה דרכו, דרך חייו ובתוך ריקודו לפני ארון ברית ה'. כבוד שמים של דוד אינו בניגוד לעצמיותו, אלא ל"כבוד עצמו" המעוגן בכבוד שמים המאיר בקרבו.

מנקודת גובה זו, ניתן גם להאיר ולברר את סעיפי ההלכה הצניעותיים לסוגיהם השונים, שכן, בניגוד לתפיסה החיצונית הרואה בצניעות ערך טכני ומנוכר לאדם, מעין תפיסתו של דואג האדומי³⁸, מחברת הבנה עליונה זו את הצניעות עם שאיפותיו העצמיות הגדולות והמרכזיות ביותר של האדם בחייו, ועם טבעו החי והזורם החפץ בקב שלו יותר מתשעה קבים של חברו – ועל כן אפילו "לא ניתנה תורה היינו לומדים צניעות מחתול"³⁹.

גם הרובד החברתי מקבל כאן משמעות עמוקה יותר. הצניעות היא זו שתעלה את נקודת המפגש של החברה עמי, מרמת הגוף לרמת הנפש ותמנע מהמראה החיצוני להשתלט על כל נקודות ההשקפה, ובכך תשאיר מקום למגע פנימי ונפשי עמוק יותר. ומעל זאת, במערכת יחסי הגומלין שבין אישיות האדם לחברתו, מוצאים אנו קשר זה גם במישור ההפוך. התמקדותי, אני עצמי, בחוץ, תפנה לשם את מבטם של אחרים ומבטם יגרום לי כאדם להשקיע יותר ויותר בחוץ ובכך להתחיל את תהליך הסחף המהיר ממני החוצה.

כדוגמא לכך מוצאים אנו תהליך דומה שעוברת בתו של ר' חנינא בן תרדיון. נערה זו, כך מובא במדרש⁴⁰, "היתה מהלכת לפני גדול רומי, אמרו כמה נאות פסיעותיה... מיד דקדקה בפסיעותיה". בת זו של ר' חנינא ראויה לשם אביה וניצלת היא בזכות צניעותה ומסירות נפשה מידי הרומאים, בעזרת ר' מאיר גיסה, ואף היא,

37. במדבר רבה פרשה ד.

38. עיין יבמות עז ע"ב – בטענתו של דואג האדומי נגד המואביות, שהיה להן לקדם לקראת נשות ישראל בלחם ובמים ולכן גם עליהן נגזר "לא יבואו בקהל ה' לעולם", ובתשובת הגמרא "כל כבודה בת מלך פנימה" – "ואין דרכן לקדם". ובסנהדרין קו קביעת חז"ל ש"כל תורתו של דואג מן השפה ולחוץ". (עוד על כך במאמרו של הרב אלישע וישליצקי בספר זה. העורכים).

39. ערוכי ק ע"א.

40. עבודה זרה יח ע"א.

למרות צדקתה ויושרה, נסחפת קמעא אחרי מבט חברתי המדגיש צד חיצוני בחייה ומדקדקת ומקפידה בו יותר.

כעת מתבררת התמונה במלוא היקפה. צניעות, אם כן, אינה נקודה הלכתית בחיי האדם, אלא כוח מרכזי בהם המקיף תחומים רבים בנפשו ובחייו, המאיר ומעשיר אפיקים רבים במעשיו ולא רק בלבושו ובקשריו הבין-מיניים. דברי הגמרא⁴¹ הקושרים בין זכותה של קמחית – בלבושה (שלא ראו קורות ביתה קלעי שעה ואימרי חלוקה) – לבניה ששמשו בכהונה גדולה לפני ולפנים, משמשים אולי פתח להבנה שונה; מובנים כעת באור אחר. לא זו בלבד שצניעותה של קמחית היא כל כולה בינה לבין עצמה, גם באין איש עמה ורק היא וקורות ביתה, אלא ש"קמחה של קמחית סולת" (קמח המגופה היטב). אין זה מעשה טכני חיצוני שמן הידיים ולחוץ ש"הרבה נשים עשו כך ולא הועילו", זהו מעשה מסולת שמכל סיג ופסולת נקי וטהור הוא ונובע מפנימיותה, בשונה מן האחרות שבמראיתן החיצונית "כמותה" הן, אך באמת קמח הן ולא סולת.

בנקודה זו נכללת גם צניעותו-ענוותו של ר' עקיבא בהיותו רועה אך צנוע ומעולה⁴². ובתשובה לסתירה לכאורה בין היותו עם הארץ הרוצה לנשוך תלמידי חכמים בשנאתו להם⁴³, לבין הגדרתו כצנוע ומעולה, עונה רבנו תם, ששנאתו לתלמידי-חכמים נבעה מהיותם חסרי צניעות ובעלי גאוה – שמתגאין בתורתם על עמי הארץ. ר' עקיבא, מאור התורה שבעל-פה, מגלה בטבעיותו עוד כרועה, כי תורה היא דבר פנימי שאינו מתחבר עם מוחצנות וגאוה. ת"ח שזו תורתו – ראוי לנושכו כחמור – בנשיכה ששוברת עצמותיו.

לאור המהלך האמור יתלבנו כמה מן הבעיות המרכזיות של הצניעות:

1. "כל כבודה בת מלך פנימה"

פירושו של מאמר זה אינו רק בהקשר הרמב"מי שלו⁴⁴, פנימה אל ביתה, אלא בעיקר פנימה אל תוכה, אל אישיותה ואל נשמתה. כבודם של אשה ואיש הוא תוצאת היותם מחוברים לעצמם, קשובים לאישיותם וחיים את עולמם הפנימי. לכן בפירוש הכתוב שם⁴⁵, יפנו המפרשים את הפרק כולו לעיסוק בצדיקים או במלך המשיח, ובמדרש⁴⁶ נדרש פסוק זה כולו לתורה – בת מלך, ובתו של משה רבנו.

41. יומא מז ע"א.

42. על-פי כתובות סב ע"ב ותוספות שם.

43. פסחים מט ע"ב.

44. רמב"ם אישות פי"ג הי"א – ולשונו "שגנאי הוא... שכך כתוב... ובראשית ההלכה ישנה הקביעה "לפי מנהג המקום". העולה מדבריו הוא כי זהו עניין מנהגי והפסוק אינו כלימוד ומדרש יוצר אלא אסמכתא.

45. תהילים מה ורש"י שם – על תלמידי חכמים, ראב"ע ומצודות "על מלך המשיח".

46. במדבר רבה פרשה א.

2. צניעות לגברים

משום שצניעות היא חלק מתהליך עצמי טבעי לאדם, רלוונטית היא לגבר כאשה. לא לחינם הדגישו חז"ל⁴⁷ שצניעותו של שאלו הצילתו ממוות. צניעותו, שביטוייה המעשי הוא בהצנעת צרכיו וחשיפת גופו, אך מקורה ב'כבודו פנימה', מנקודת מבטו של שאלו, הנחבא אל הכלים, אל עצמו. הלכות הצניעות לגברים תיגורנה, אם כן, מצורת חייהם ומן הדרך שבה הם עלולים להיסחף החוצה, ובמרכז – ההתמודדות היצרית עם ראיית גוף האישה ויופיה, וכן הרהורי לבם ומוחם.

על כן, גם אם "אישה דרכה בכך"⁴⁸ יותר מן הגבר, משבחים חכמים את אותו אדם "שנשא אישה גידמת ולא הכיר בה עד יום מותה", וקרא עליו ר' חייא: "כמה צנוע אדם זה".

3. הלכות צניעות הלבוש

הלכות אלו הן כלי חשוב המסייע לאדם להגיע אל עצמו. ככל שיעסוק האדם יותר בפנימיותו, יבין כי עליו להצניע חלקים מסוימים בחיצוניותו, על מנת שלא יאבד את איזונו הטבעי בין השניים. ההצנעה תתבטא לא רק בכיסוי ולעיתים אף בהפך מזה. אך נקודת ההבחנה, שנקטו בה חז"ל ביחסם לצניעות הלבוש של האישה, היא תוצאה של תפיסת החברה את האישה, ובעיקר, של האישה את עצמה לפני הבגדים ועוד יותר לאחריהם – ובעקבות ההדגש החברתי.

ההלכה מנסה, ממבטו של הגבר, לזהות מהן הנקודות באישה הגורמות למבט חיצוני עליה (מיני/יצרי) מצד הגברים, ובכך מביאות אותה עצמה, להתבונן ב"ראי" חדש זה על אישיותה ולבושה. היכולת לעצור את מעגל ההיסחפות הנעול בתוך עצמו (כפי שתיארנו קודם לכן), תלויה היא בזיהוי הנקודות היוצרות את ראשית הסחף הנפשי, ששם, יש לבלום את התהליך למען החברה כולה, אך קודם כל למען האשה עצמה.

הלבוש לאדם 'הומצא' כידוע, לאחר חטא אדם הראשון. עד אז היו "עירומים ולא יתבושו"⁴⁹. האדם, קודם לחטא, היה נאמן כולו לעצמיותו אך אחרי החטא, כשאיבד עצמיותו, לא ידע לענות על השאלה "איפה" ב"הנני"⁵⁰, ויצה"ר, הנחש, שעד כה היה חיצוני לו, הפך להיות חלק ממנו "ואל זר בקרבנו"⁵¹. על כן גדול החשש שיאבד מיקודו ויתבולל בחיבורו או יערכב פנימיותו בחיצוניותו ויעשה יצור

לאלוהיו – לכן עשה עמם הקב"ה חסד ותפר להם 'כתנות עור', שהן גם כתנות "אור"⁵² – האור הפנימי שישתמר ולא יאבד.

4. צניעות בקשרים הבין אישיים

מערכת קשרים בין איש ואשה, אף היא משתרעת על פני אופקים רחבים, מרום החיבור הנשמתי ועד לביטויים המעשיים, ומתקשורת מילולית ברורה עד לשידורים סמויים בעומק הלב. כשמקור הקשר ותחילתו נעוצים בדבר גדול, רבים סיכווי להעמיק ולפרוח, אך כאשר אין צניעות בראשיתו של הקשר ומבוסס הוא בעיקרו על המשיכה החיצונית או על המראה הנאה, סופו, במקרים רבים, להיתקע שם ללא יכולת לעלות. במעשה אמנון ותמר מדגיש המקרא "אחות יפה ושמה תמר ויאהבה אמנון בן דוד"⁵³ ויתכן שכל הסיבוך הנורא שנוצר שם ואשר מסתיים ב"וישנאה... שנאה גדולה כי גדולה השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה", מתחיל בנקודה חסרת פנימיות זו. אולי ראייתה של תמר את עצמה כ"יפה" משמש לה כ'בומרנג' אישי דרך עיניו של אמנון (בלא לגרוע כמובן כהוא זה מחטאו ורשעתו), בדרך תפיסתו את האהבה ואת ה'בית' המשותף.

וכשזהו המבט, אזי 'עיקר הבית' היכולה לרומם את האיש ואת אהבתו "משער טומאה לאור באור החיים"⁵⁴, הופכת בנשיותה לקללה "וביקש את קרבתך ולא ימצאך וכלה שארו ולבכו... קנה לו חמדת נשים ושעשועי נשים ולא ידע את האהבה...".

ו. היופי – סיכוי וסיכון

מספרת לנו הגמרא⁵⁵ שכאשר חלה רבי אליעזר, בא לבקרו רבי יוחנן, והיה ביתו של רבי אליעזר אפל. גילה רבי יוחנן את זרועו ומיופיה נפל אור בכית. בכה רבי אליעזר, לא על תורתו שלא הושלמה, לא על פרנסתו שהיא בדוחק ואף לא על בניו שמתו, אלא על יופיו של רבי יוחנן שיבלה בעפר כשימות, ואף רבי יוחנן בכה עמו כי "על זה ודאי כדאי לבכות". אך כשמתבוננים אנו בהקשרים אחרים, כפי שכבר ראינו אצל תמר ואמנון ובדברי רבי יהושע לבת הקיסר, מוצאים אנו שהיופי, צד שולי הוא, וחוסם את הפנימי מלהתבטא, ואם כן, בכי זה מה עניינו?

ואכן, בבירור מורחב של סוגיית היופי, אנו מוצאים את היופי 'מככב' כנקודת שיא אחד, באישיותו של אדם נעלה, ומאידך, כמקור השפל בנפילתו של אחר.

47. ברכות סב ע"א.

48. שבת נג ע"א. (עוד על כך במאמרו של הרב פילבר. העורכים).

49. בראשית כה.

50. על-פי הרב קוק אורות הקודש ג עמ' קמ "בקשת האני העצמי".

51. שבת קה ע"ב.

52. ככתורתו של ר' מאיר על-פי בראשית רבה שם.

53. שמואל ב יג א.

54. על פי הלל צייטלין 'על גבול שתי עולמות' עמ' 159-158.

55. ברכות ו ע"ב.

איכה נחשבו לנבלי חרש⁶⁴. בארץ ישראל אנו ככלי זהב מופז, שיופיינו מקרין את עולמנו הפנימי העצמי, ומסייע לקדושה להופיע בשלמות בכל רובדי החיים, עד לצדם האסתטי בכלל. אך לאחר החורבן, לנבלי חרס נחשבנו ואין לנו שמירה אלא בכלי חרס המשמר את האור בגבולותיו ללא פריצת מסגרות.

תורתנו אינה רואה ביופי ובאסתטיקה ערך זר וחיצוני, שלול מחיי אדם קדוש, אדרבא, ביופיו של אדם יכולה להתגלות שבעתיים ההארה הפנימית וקדושת ה' המקיפה, אך גם סיכון בו, ונסיון גדול ל'שרת' את האדם ולרוממו, או להפילו ארצה. האדם המתעסק במראהו החיצוני חייב לדעת את שני הקצוות הללו, על מנת לאזן נכונה את חייו ולהופיע את שם ה' הגדול והחי – באישיותו, כעת צמיחת גאולתנו.

ובשולי הפרק נעיר, כי אף ה"נשיות", ערכה רב עמה לבניין העולם ולתיקון החיים, הן ברובד הפנימי, והן בהקרנתה החיצונית. ערכה של הנשיות וייחודה, בהיותה קרובה לרצון הבורא ברצונה ובחייה, "שעשני כרצונו"⁶⁵. מסוגלת היא להיות אבן פינה לחייה שלה ולביתה שהיא מסדר, באם תשכיל לחשוף את עומקה וטבעיותה. עם, ולא בניגוד, למראה החיצוני ולעיסוקה בנויה. או אז "תזה כן האיש חזות הכל, עטרת תפארת, חן, נועם רוח תמלה ושירה, וזכר השמים על האדמה"⁶⁶, ותהיה הנשיות והאשה "סימן למידת התפארת העליונה, וסמל אמו של עולם נותנת חיים ורוח". אך אם תאבד הנשיות ותהפוך ליצל של הגבריות – בהחצנת המראה ובשיפוט של מעשים ולא של רצון, אז ייפתח 'משחק' חדש בין הגברים המבקשים גוה של אישה, וזו, מחרה-מחזיקה אחריהם בהתנהגותה, ואלו ואלו נדמין כנהנים אך באמת "איבה אשית בינך ובין האיש כל ימי חיך, הוא ידיח אותך ואת תדיחי אותו, הוא ימית את רוחך, ואת תרעילי על רגעי חייו, והיו לו נשים רבות ולא יראה את האשה"⁶⁷ ובלשונם של חז"ל, במעין הקצנת כוחה של האישה ש"אם היא אישה טובה, סוף לטובתה, ואם היא אישה רעה אין סוף לרעתה". עוצמותיה של אשה להקרין ולהפעיל את סביבתה סביב דמותה והתנהגותה, הן שיקבעו את מראית פני החברה והבית, והן אלו שיחזרו כימחזיר אור, אליה עצמה, לתפיסתה את עצמה כאשה וכאדם.

64. איכה ד ב.

65. ברכות השחר. ועיין סידור "עולת ראיה" ח"א לראיה קוק. עמודים ע"א-ע"ד. כביאורו שם את הברכה החיובית ולא "שלא עשני..." כהגדרת ערכה וייחודה של האישה בהיותה שונה מן האיש, עשויה ברצונו של רבש"ע.

66. ר' הילל צייטלין "על גבול שני עולמות" ע"מ 158-159 פרק "אישה".

ועיינו בהרחבה על אובדן הנשיות ושלטון הגבריות בעולם המודרני במאמרו של הר"ר צדוק בן ארצי "שוויון זכויות לנשיות ולאנושיות" בחוברת "האשה" הוצאת אל-עמי בעריכת הרב זאב קרוב.

אמהות האומה, משתבחה בהן הכתוב ביופיי ויפי תארן – משרה ורכקה ועד רחל⁶⁸, ואף דוד מיוחס במקרא בין השאר בטוב מראהו "ודוד יפה עינים וטוב רואי"⁶⁷ ודרשו חז"ל ליופיו כסימן וסמל לנקיון כפיו וטהרת לבו⁶⁸. ומנגד, אבשלום ואדוניה. הכתוב מדגיש את יפי מראם על-מנת לבאר את נפילתם. אדוניה "גם הוא טוב תואר מאוד"⁶⁹ ובמדרגה מעל כולם, כשיופיו "מעין דוגמא של מעלה"⁶⁹, ובו לקה. אבשלום בן דוד "היפה מכל ישראל להלל מאוד מכף רגלו ועד קודקודו"⁶¹ ועל הכל בשערו היפה, ושם מקום נפילתו, "נתגאה בשערו לפיכך נתלה בשערו"⁶². תחילה, מתפתחת הגאווה בשל היופי המביא שירי הלל לנושאו, לאחר מכן, ההיסחפות, הבלתי נשלטת כמעט, למלוך ולהשיג הישגים בזכות היופי, תוך התכחשות לערכיו הפנימיים ולמלכות ה' המתגלה דרך דוד אביו, ולבסוף, נקודת השבירה כאשר גאוותו עוברת גבולות ומפילה אותו. היופי האנושי מהווה, אם כן, סיכון חמור לתהליך היסחפות שראשיתו ביחס האדם את היופי לעצמו והתגאותו בו, בהמשך, השימוש בו לרעה, ובסופו, אובדן העצמיות המוחלט עד כדי מרידה מוחלטת. ניסיון היופי אינו חדי-פנים, אלא צדדים שונים לו. האדם הוא הבוחר לשלוט בו, להעלותו ולעשותו עוד נדבך בגילוי שם ה' בעולם במלוא הדרו ונזיו וכחלק מעבודת ה' של האדם, או להישלט על ידו ולהפוך לעבד החפץ למלוך מתוך גאווה ריקנית.

הנזיר היחיד שאכל שמעון הצדיק מקורבן נזירותו⁶³ הוא זה שהיה יפה תואר וקוצותיו סדורות לו תלתלים, אך כשראה שערו ומראו ופחו עליו יצרו להתגאות וליחס לעצמו את שאינו שלו אמר לעצמו "רשע למה אתה מתגאה בעולם שאינו שלך? ונדר נזירות על עצמו. "העבודה (לשון שבועה) שאגלחנו לשמים (בתום נזירותי)". הוא אינו חושב שיופי הוא הטא והיסרון, אלא סיכון גדול, באם ישייכו האדם לעצמו ואינו שלו, ולכן מחברו ומקדישו ל'שמים'.

בארץ ישראל הריפים הדברים שבעתיים – כך מבאר ר' יונתן אייבשיץ בדרשתו: רק בגלות יש נתק בין יופי לחכמה, כדברי רבי יהושע בן חנניה, שכן שם נחשבים ישראל לכלי חרס המשמרים יין, וכקנת ירמיהו "בני ציון היקרים המסלאים בפז,

56. שרה – בראשית יב יא-יד. רבקה – שם כו ז. רחל שם כט יז.

57. שמואל א טז יב.

58. בראשית רבה פרשה סב ח. ילקוט שמעוני קכד.

59. מלכים א א ו.

60. סוטה ו ע"ב ובהמשך הגמרא "ובו לקה" – באותה נקודה עליונה.

61. שמואל ב יד כה.

62. סוטה ט ע"ב ועיין סנהדרין קז. אבשלום בן לאשת יפת תואר, וכבר בשורשיו נעזץ הנסיון והסיכון.

ז. אהבה וזוגיות במשבר הרומנטיקה

שבר חיי הנישואין הפוקד את העולם המערבי בכלל והחברה הישראלית בפרט, הנו מחד 'נורה אדומה' וזהרת המעידה ומתריעה על הצורך בשינוי הגישה, ומאידך – 'משבר' – נקודת לידה חדשה של תודעה ותובנה מעמיקה ומתחדשת, סביב מושגי האהבה והנישואין.

כאן, לעניות דעתי, נמצא המפתח החינוכי לסוגיית הקשרים הבין-אישיים, כסעיף בסוגיית הצניעות.

ראשית, יש להבין ולהתחנך על כך, שמושג האהבה הוא מושג עוצמתי ומרכזי בחיי האדם, וכוחו בהם רב. האהבה היא יסוד החיים האנושיים⁶⁸ וכוחה רב בהם בכלל, ובבניין המשפחה בפרט.

על כן, ברור שאין לדחות כוח זה מן החיים או לצמצמו במהלך החינוך, אלא יש לרוממו, לחברו למקורו ולהשיבו למלוא עומקו ויושרו. לעתים טועים אנו לראות באהבה מושג הנתפס על-פי הרגשותינו הרגעיות. יש בתפיסה כזו מעין מבטם של "גמדים טרוטי עיניים"⁶⁹ על מגדל גבוה ומדידתם אותו כדי פשיטת ידם הקטנה. כעת בטוחים הם שהכל קטן וקרוב כקוטן לבם וקוצר דעתם ורוחם.

שתי טעויות מרכזיות נפוצות בנושא האהבה – הראשונה, ערבוב המושגים בין אהבה למשיכה יצרית. השנייה, ראיית האהבה כולה מבעד למשקפיה הצרים של הרומנטיקה.

מושגי האהבה המודרנית לוקים בשתייהן. ראשית, קיים טשטוש נוראי בתפיסת אנשים הרואים אהבה אמיתית כאהבה פיזית, שרק היא ניתנת להקרנה ולצפייה בשיטות הטלקומוניקציה הקיימות. כל מה שאינו נכלל במסגרת המגע המוחש והנראה, אינו קיים. על כן, אהבה נתפסת בעיני הנוער המערבי, כדבר מעשי, כך העלו סקרים רבים, ובלשונם שגור הביטוי הנוראי – 'לעשות אהבה'.

הבלבול הזה ממשיך אל תוך מערכות היחסים, כאשר נוטים אנו לפרש תחושות פיזיות ונפשיות מענגות ומצמררות – כאהבה, בשעה שאין כאן אלא תפיסה הרומנטית וריגושים יצריים.

הטעות השניה סבוכה היא מעט יותר. בהתאהבות הרומנטית ישנה עוצמה רבה, ובייחוד בגיל הנוערים כפרפרים בבטן והתוכים המזמרים באוזניים, רעידות הרגלים ודפיקות הלב המואצות, כל אלו מסייעים לתפיסה התרבותית הגורסת כי זו אהבה. ממילא נוצר תהליך בעייתי משני פנים: האחד הרצון של הנער/ה לחזור שוב ושוב

68. עיין הרב קוק, אורות ישראל ותחייתו כ"ו ואורות התחיה י"ז.

69. על-פי הקדמת הרב קוק לשיר השירים – 'עולת ראייה' ב עמ' ג – ד ושם כל הרעיון כולו הנוכח כאן, ועוד.

על החוויה הזו – התאהבות בחוויית ההתאהבות, היא מניע חזק מאוד להיסחפות. השני – כמו כל רגש, התאהבות זו, היא דבר חולף ונשחק, ולכן יש לחדשה או לגוונה מעת לעת.

אולם בעומק מושג ההתאהבות הרומנטית – טמון מוקש שלישי, רב עוצמה מכולם – האגואיזם, אהבת העצמי. היטיב להגדיר זאת הרב אבינר בסרקסטיות "מה, אתה אוהב בחורה?" – אמר למאוהב המצייר פרחים ולבכות מחוצים על הקירות – "ואני אוהב דגים", ובעצם, שנינו אוהבים את עצמנו! חוסר היכולת להפריד בין הנאתי מהיותי נאהב, מחוויית ה"ביחד" וכד', לבין עצם אהבת השני – היא שורש הבעיה. כאשר מרכז האהבה נמצא ברומנטיות, מושך הוא פעמים רבות לאהבה עצמית, ללא ההתמסרות הנפשית וההקרבה האישית, שהיא לבלבה של האהבה.

דרושה לנו היכולת להפריד בין השניים, וליצור בזהירות ובבניין מדורג ועמוק יסודות, אהבת אמת, שמבחנה הוא הנתונה מתוך רצון להיטיב, ושלא על מנת לקבל.

האהבה הרומנטית זכתה במשנה ב'אבות' לכינוי "אהבה תלויה בדבר, שבטל דבר בטלה האהבה" – בהיותה תלויה בדבר שהוא מחוצה לה, ויהא אשר יהא, סופה, גם אם היא אהבה (ולא רק משיכה) שתתבטל, כאהבת אמנון לתמר, שמשמעותה כי אמנון "חולה אהבה"⁷⁰ באהבתו לתמר, אך סופו בפגיעה נוראה בה, כי אמנון מאוהב בעצמו. קו ישר מחבר בין אהבה זו לבין האוהב בן ימינו, האומר לאהובתו כי הוא אוהב את השניצלים שהיא מכינה...

בלבול זה, יסודו בקשר המיוסד על הנאת עצמי, ובדרך כלל אהבת הגוף, שבו הפיזי תמיד הוא מוקד העצמי, ובעל גבולות וסוף, בניגוד לרוחני, שבו קיימת נתינה ללא גבול⁷¹ וקיום נצחי ללא סוף, תוך התחדשות. בדורנו, שר משורר עברי⁷² כי "אומרים שאין אהבה שאין לה סוף", ואנו נאמר שישנה כזו, אם בקדושה יסודה. הקשר הפיזי אף מכיל בתוכו 'נפץ' נוסף. בשל עוצמתו הרבה, יוצר הוא סחף חזק של הקשר לעברו, כך שלאחר זמן קצר עלול להיווצר מצב, שהגופני משתלט על כל הקשר, בלי להשאיר 'ואקוס' בנפש, וודאי בלא להתיר מקום לחוויה הפנימית הרוחנית שבקשר האהבה. על כן, בירור המושגים המוקדם, כמו גם חינוך לבניין קשר בגיל ובקצב הנכון, מסוגלים לשנות את כיוון הזרימה ה'משברית' ללידה מחדש.

70. שמואל ב יג ב. ופירוש רד"ק שם.

71. על-פי הרב דסלר מכתב מאליהו – 'נתינה ואהבה'.

72. דורנו מאופיין בהתמודדותו עם סוגיית העצמיות האגואיסטית מול זו האידיאלית. אך גם מתאפיין הוא בגיל נישואין צעיר ולעיתים בלתי בשל לאחדות אמת, כמו גם בלחץ חברתי ומשפחתי הדוחף לנישואין, היוצר קיצורי דרך ודילוג מדרגות, הן ברמת הבחינה של הקשר, והן בניסיון "לא לצו" את המערכת הזוגית-החברתית-המשפחתית או מניעתה ונישואין.

סדר הבניין הנכון, צריך להיבנות דרך העוצמה הרומנטית אל רום הקשר הרוחני⁷³ וה"דעתי" (תוך מבחן השכל והרגש), עם הבירור והמבחן המגלה שאכן זו אהבה שאינה תלויה בדבר. אז, ורק אז, ניתן לעבור לקשר גופני, שאף הוא מתקדש ומטהר – "מקדש עמו ישראל על-ידי חופה וקידושין".

ידוע הוא המדרש, ובו דברי ר' מאיר, "מפני מה אמרה תורה נידה לשבעה? מפני שרגיל בה וקץ בה – אמרה תורה, תהא טמאה שבעת ימים כדי שתהיה חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה"⁷⁴. 'כבליל הכלולות' לא נאמר כאן, אלא – כבשעת כניסתה לחופה. לכן ברור שלא רק עצה פסיכולוגית יש כאן, של התרחקות על-מנת לחדש משיכה, אלא יש כאן סידור הבניין מחדש. אומר ר' מאיר: גם אחרי הנישואין, יתכן שהפזיז יסתף הכל, ולכן יש מדי פעם לעצור, ולחדש את הקשר ולהביאו לשיאו – לאהבת הכלולות שבשעת החופה – שיא הקשר הרוחני והנפשי. אהבה כזו, הכוללת בקרבה את הזולת, עד להיותנו אחד בנפשנו, ומתוך כך גם בגופנו. כך גם בנישואין, יש לחזור לסדר הנורמלי של הרוחני, שמתוכו, ורק מתוכו, נובע הגופני, שאינו בא חלילה במקומו.

החינוך לבניין חיי משפחה, חייב להיבנות על המודל הרעיוני הנכון, כמו גם על מודלים חיים שכאלה. חיי המשפחה המופלאים של רבי עקיבא ורחל, כמו של רבי מאיר וברוריה ועוד, יכולים לשמש דרך חיובית להבהרת המושגים, בניגוד לתפיסה השוללת והמתריסה ומרחיקה את הנוער ממושג האהבה, ובעצם, את הנוער האוהב ממנה עצמה.

הדגשים בחינוך כזה יהיו:

1. הצורך בקשר רוחני ונפשי ביסוד הקשרים הבין-מיניים. קידוש הקשר והאהבה בעזרת הקידושין ועל-ידי קוב"ה המקדש עמו ישראל ומשרה "שכינתו בניהם".
2. הבהרת הטעויות וסיבותיהן בקשר לא בוגר, ובדגש יצרי פיזי בכניינו, ויצירת מודעות לתהליך הבעייתי.
3. הצבת הסדר הנכון והמובנה בפני הנוער, על-מנת לסייע לו בסידורו.
4. העמדת מודלים חיים של חיי קדושה וטהרה, מלאי אהבה ונתינה ואף רומנטיקה בכללה⁷⁵, כמושא להערכה ולשאיפה בפני הנוער.

ת. יצרים ותפקידם – היחס לכוחות הנפש

"אתם הורסים את נפש הנערים והנערות הדתיים ומביאים אותם למקום לא טבעי להם", כך טען מחנך כנגד החינוך להפרדה בין המינים ולגבולות צניעותיים. "ראיתי", כך סיפר, "בחור ישיבה (המכונה) 'חרדי' יושב באוטובוס כולו מלא נחת מהגוף והאוויר הצלול, עד שעלתה לאוטובוס בחורה והתיישיבה לידו. הבחור נלחץ, התכווץ בפינתו כמבקש להיבלע בדופן, וכל הנאת נסיעתו פרחה הלכה לה, עד שלבסוף ירדה הבחורה בתחנתה, והצבעים הטבעיים חזרו לפניו, והאוויר לריאותיו. אצלנו זה לא היה קורה", טען והוסיף, "החינוך שלנו יוצר התרגלות נפשית בין המינים, והורדת המתח ה'לא בריא' הזה תוך שטף החיים יחדיו".

לעומת טענתו, ניתן להעמיד את דבריו של ר' סלומון בספרו "עין יהודית", הטוען כי המתח אכן קיים, ותמיד ישאר ואף המשיכה אינה נעלמת, אך טוב הוא הדבר, שכן רק עיוור או עיוור למחצה, מסוגל להתבונן בשמש ללא הגנה לעיניו ולא להסתנוור, רק אדם שרגישות הרשתית שלו כל כך קהתה ונתנוונה עד שאינו חש בסינוור...

יצרי האדם ורגישויותו, מתת אלוקים הם, ודרשו תז"ל את החיבור בין "יורא אלוקים את כל אשר עשה" לבין הסיוס ב' החיבור "והנה טוב מאוד"⁷⁶ – זה יצר הרע, שאלמלא יצר הרע, לא נשא האדם אשה ולא הוליד בנים. יצרים אלו, הם כוחות חיוביים המשמשים חלק משמעותי מן הדרך שבחיי הנישואין. התכחות להם או הסרת חלקים מהם הרי זה כ'נכות' נפשית, בכואנו לקשר משפחתי.

מאמר תז"ל זה ניתן להבנה בשתי רמות. הראשונה, כדברי הגמרא⁷⁷, שבלא יצה"ר ודאי שאין את היכולת לקדש את הנאות החיים ואת כוחותיהם התומריים ולרוממם.

קידוש החיים הפיסיים, הוא נשמתה של היהדות⁷⁸, וריבוננו של עולם חפץ ב'אנשי קודש'⁷⁹ ולא במלאכים. כך היה אומר הר' מקוצק.

בשורש הגישה, עומדת ההבנה כי דחיקת הכוחות פירושה: או התפרצותם לפתע בלא גבול ומעצור, או הדחקתם עד להיעלמותם כמעט כליל, והיותות האדם נכה מהם. בין כך ובין כך מסתובב האדם עם תחושת חוסר וכישלון, כי באמת מתכחש

76. בראשית רבה פרשה ט ז – על-פי מהדורת מירקין.

77. יומא טט.

78. עיין מסילת ישירים פרק כו בכיאר מידת הקדושה ו'אורות'. אורות התחיה טז (עמ' סד-סט), ועיין אורות הקודש ג עמ' רצא, שז (וביחוד רצא, ש) – בעניין קידוש היצרים ויצר המין בפרט. כ"כ "מוסר אביך", מידות הרא"ה – "העלאת ניצוצות" ועיין בספרו של הרב אברהם רמר זצ"ל "איש לשכטו" עמ' 160 בעניין הצורך בבירור מדויק של יצרא דערויות.

73. כדברי ר' יצחק דמן עכו, תלמיד הרשב"א המורה ב'ראשית חכמה' לר' אליהו די אבאש כי "מתוך אהבת המורגש בין אהבת המושכל".

74. נידה לא ע"ב.

75. עולם מינוי הכינוי כדעתי על דעת חסידות...

הוא לטבעו ולכוחותיו ומאבד את עצמו לדעת. ובלשונו הצחה של ר' הלל צייטלין⁸⁰: "מה יעשה האדם? ... ילך בדרך הפרישות, הרי לא ידע מה הם חיים, יצא מן העולם ולא ידע מה זו שמחה ועונג... לא ידע את העולם ולא יכיר את אלוקים".

גם פתרון דרך-האמצע, צורך בירור עמוק, שכן המשמעות הראשונית של מיצוע הכוחות כרמה הטכנית, אינו כרביצוע כאן, כי אין דרך אמצע בגיל הנעורים, וגם אינו פותר שום בעיה אמיתית בנפש. אדרבא, מיצוע שכזה ייצור אדם ש"לא ידע באמת לא את העולם, לא את האדם, לא את החיים, לא את העונג לא יכיר את אלוקים ולא את השטן", לא יכיר אף "דרך של שלג", לא ידע אף את המנוחה והרוממות שבפרישות... כל ימיו יהא שבע וזהיר וירא ומכוון בתוך קליפה קטנה, ונהנה מעולם קטן עניו וצר, שמח בהנאות שאינן שוות פרוטה... דרך האמת הוא לא זה שבאמצע כי אם זה שבקצות, בשני הקצוות גם יחד". דרך האמצע האמיתית, צריכה להיות זו המשקללת את הטוב והאמת שבכל הקצוות, בגבול ובפרישות כמו גם בהנאה וביצר, וכונה תורת חיים הנותנת מקום לחיים מורכבים ומאוזנים. זו הדרך להתמודדות עם הרצון, הקיים כאמור אצל הנוער, להבליט את האישיות וייחודיותה. התמודדות, שאינה שוללת את הרצון הזה, אך גם אינה נותנת לו ביטוי חיצוני יצרי, אלא מכוונת את הכוח הנפשי להופיע ולהתבטא בהבלטת הייחוד הפנימי והנפשי⁸¹ ולא בהתבלטות חיצונית מנקרת עין. אף הנשיות תתברר ככוח חיובי וחשוב שיש לחיותו בלא לחונקו, אך בביטוי פנימי מהותי ולא חיצוני מסנוור ומגרה.

ודאי נכונים הדברים לעניין המיניות והמשיכה. אלו הם כוחות נפלאים שיש לברר את מקומם המדויק, אך לא לשוללם, וודאי שלא לחנך לריסון בעזרת הפיכתם לדוחים ויצירת הילה של טומאה סביבם, בדרך כלל זה לא יועיל וגם אם יצליח, אוי לנו מהמחיר המשפחתי העתידי באבדון של הערוץ התקשורתי המידבק הזה ש"אילולא יצה"ר... לא נשא אישה ולא הוליד".

במקביל למחיר המעשי, יש לשיטת חינוך זו מחיר רוחני כבד, שכן, תפיסה נמוכה של הכוחות הללו בלא האידיאל הרוחני שבהם, יוצרת פסימיות כלפיהם ואי אמון בכוחות אלו. "שכיוון שהמציאות בכללה היא רעה איך יהיה אידיאל להרבות יצרים אומללים... ולפי זה לכל הנטיה (המינית) אין שורש באידיאל רק התפרצות התאוה שעושה את דרכה"⁸².

הדרך החינוכית היחידה היא לחנך כיצד להעריך נכונה את הכוחות האלו, ולהעמידם על הצורך לשמרם בטהרתם. אין מטרתנו לשוכרם, אך גם לא לתת להם זורם ללא גבולות. את מחיר חוסר הגבול, ראינו כבר בפרקים הקודמים באובדן של העצמיות ואהבת האמת, על כן, כשמניח האדם לחשק וליצר למשול בו "לפניו גם חמדת הבשר חליפות התאוה, ככלי האישה, מלחמת עולם מוות מתוך חושך ויסורים"⁸³.

הדרך הנכונה תהיה, בהעלאת הכוחות ממדרגתם הגסה למקורם האידיאלי, תוך זיקוק וצירוף החושים. צירוף, שמניעיו העמוקים הם הצורך בשימור ואיזון הפנימיות בחיים, על מנת שלא להופכם לחיצוניים גרידא, ובשימור האהבה במלוא עומקה – ביישור דרכה בחיים ללא סטייה ותעיייה, וללא בלבול פנימי הנוצר מיצר שאינו מנווט ושאינו במקומו ובזמנו.

סיכום

במאמרנו, ניסינו להגדיר, ראשית כל, את הבעייתיות בחינוך לצניעות בדור החוצפה, שעיקרה, הצורך בשינוי המגמות החינוכיות מן השכל אל הלב ומן המעשה אל ההזדהות. רצינו להעמיק את הבנת הדור בחיפוש פנימיותו ובהתחדשות אהבתו, והכל, מתוך תורה חיה ומשמחת המופיעה בארץ ישראל ובעידן פעמי משיח. דור כזה, אתגר הוא בהפרחת הכוחות הטבעיים השוצפים ועולים, כמו גם בעידונם וטהרתם, וחיבורם למקורם האידיאלי העמוק, ומתוך כך, מיצויים בחיים בסדר הגון ובלב צרוף. המתירנות האופפת את דורנו, אינה צריכה להרתיענו מלחנך, אדרבה, חבליה חבלי לידה הם, ובפרפורי גסיסתה – חיים חדשים יצמחו, מלאי עוצמה וכוח, אך גם נקיים ומזוככים. עלינו להקרין מתוכנו בכנות לחניכינו, כי זהו אתגר השעה וכזה, עלינו להתמודד עמו, ולא כנלחמים מלחמת מאסף בגלים השוטפים לבלוענו.

ומעל לכל, מתוך הסברת עומק היוצא מן הלב ונכנס ללב, ובניין הדרגתי ומובנה – ליצור מודל חדש חיי נפש ויצר של חיי אהבה ומשפחה של עצמיות וייחודיות בלא כל הקליפות והמפגעים שנלווים לעיתים לכוחות אלו. מודל כזה יהווה אתגר ויהיה מושא לשאיפה של בני הנוער מלאי החיים הטבעיים, הרוצים בקדושה. כשנכיר ונברר כי "הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה אל המין הוא מתרחק ועושה גדרים, כי אם מפני התכלית הכללית והיפה"⁸⁴, התכלית הכללית שמטרתה, שימור הכוחות כולם והאיזון בין נטיות הנפש המתנגשות באדם. הצניעות תכיר בערך

83. ר' הלל צייטלין "על גבול שני עולמות" עמ' 161.

80. "על גבול שני עולמות" עמ' 161.

81. על-פי הרצ"ה שלעיל "אור לנתיבות" פסקה כד.

היצריות, בזרימת הטבע ובצורך התאמת היופי והלבוש לנפש אדם, באהבה ובמשפחתיות, כמו גם בנעימות הקדושה והטהרה וצירוף הכוחות, ומתוך כך, לגדל אדם נאמן לפנימיותו ולא רק לחיצוניותו. נבחין בין היופי האסתטי לבין הקרנת מיניות והסתת המבט החוצה, והרס המבט הרוחני כמו גם בין אהבת אמת לאהבה התלויה בדבר, וננסה ליצור השלמה אמיתית בין הדברים, תוך נתינת מקום לכל כוחות הנפש והרוח.

המדד הסופי יהיה, פריחת החיים ונעימותם, וכדברי המגיד מדובנא במשליו על הכתוב "לא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל"⁸⁵ – אם כל עבודת ה' שלך היא ביגיעה ועייפות פנימית, סימן הוא שלא אותי קראת יעקב אלא עובר אתה עבודה אחרת. עבודת ה' צריכה היא להיות עִבְדָה על עֹבְדָה, לא כנוחות חיצונית עצלה, אלא כזרימה ופריחה פנימית מלאה ומאשרת, ולכזו אנו רוצים ומייחלים בחינוכנו העצמי ובשינונו לבנים ולבנות.

"והערב נא ה' אלוקיני את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל".